

978
473

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Національна спілка краєзнавців України

*Нові підходи до організації та ефективного
проведення практик в кризових умовах*
матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару

Тернопіль, 2020

new / up
Бібліотека Тернопільського
національного педагогічного
університету ім. В. Гнатюка

882785

348,091, 33-024.22:04
r173

Редакційна колегія

Андрій Кузишин, декан географічного факультету, доцент, канд. геог. наук
(відповідальний редактор)

Іван Каплун, керівник виробничої практики ТНПУ

Ярослав Мариняк, доцент кафедри географії України і туризму, канд. геог. наук

Віктор Мацюк, доцент кафедри фізики, канд. пед. наук

Наталія Даценко, доцент кафедри журналістики, канд. філол. наук

Інна Поплавська, доцент кафедри географії України і туризму, канд. геог. наук
(відповідальний секретар)

*Друкується за рішенням Науково-методичної комісії географічного факультету
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
протокол № 3 від 30 листопада 2020 р.*

Нові підходи до організації та ефективного проведення практик в кризових умовах: Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль: Вектор, 2020. 60 с.

У збірнику наукових праць включені тексти доповідей викладачів Тернопільського національного педагогічного університету з широкого спектру теоретичних і прикладних питань організації та проведення практик для студентів освітніх програм, підготовка за якими здійснюється в університеті, розкрито зміст та теоретико-методичні підходи до проведення практик.

Для викладачів закладів вищої освіти, науковців, докторантів, аспірантів, студентів, учителів і всіх зацікавлених.

Тексти представлено у авторській редакції мовою оригіналу. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен, дат і інших відомостей.

Адреса редакційної колегії:

Географічний факультет

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

вул. М. Кривоноса, 2

м. Тернопіль, 46027

Тел.: +38 035 436154

e-mail: cesk.tnpu@gmail.com

ПІДХОДИ ДО ПРАКТИЧНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ НЕКОНТАКТНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ПРИКЛАДНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

*Кузишин А.В.,
декан географічного факультету*

Пандемія COVID-19 зумовила і продовжує викликати безліч соціальних змін і трансформацій. Обговорюючи їх, перш за все мають на увазі негативні економічні наслідки, проблеми системи охорони здоров'я і медицини, проблеми психологічного характеру, які породжуються різким обмеженням соціальних контактів. Ті зміни, які відбуваються в суспільстві ми повинні сприймати як «нову реальність» – середовище, яке змінилося та адаптувалося до змін, викликаних світовою епідемією.

Світ є нестабільним, але в цьому є потреба швидкої зміни та адаптації або пристосування до оточуючих вимог й умов.

Меншою мірою, але достатньо помітно обговорюються питання освіти, передусім під кутом її переходу у дистанційний формат і виникаючих у зв'язку із цим проблем у студентів та викладачів закладів вищої освіти. «Нова реальність» вимагає суттєвих змін в ставленні до освітнього процесу всіх його учасників. Робота стала дистанційною і електронна комунікація потягнула за собою злиття роботи, особистого простору та побуту в єдине ціле. Контакт через екран став нормою, але він вимагає певної підготовки. В частому випадку це породжує відчуття неймовірного зростання навантаження, катастрофічного браку часу і як результат – емоційна роздратованість та дискомфорт. Ці компоненти негативно відгукнулися на оточуючому світі та породжують нові загрози.

Слід підтримати думкою В. Бакірова та М. Агаркова, що вища освіта у сучасному суспільстві є не менш важливою соціальною інституцією, ніж економіка [1]. Система вищої освіти забезпечує підготовку необхідних фахівців, науки і технологічні розробки й інновації, покликана допомагати економіці виходити із кризи та адаптуватися до нових умов. Її відмінною рисою є менша гнучкість, запрограмованість на довгострокові цикли освітньо-наукового процесу, залежність від зовнішнього фінансування ця здатність є обмеженою і за певних критичних умов може не спрацювати.

Багато експертів освітнього середовища вважають, що пандемія може бути поштовхом для розвитку освіти. Однозначно, що в традиційному, звичному форматі вона вже не буде існувати. Онлайнві курси стали серйозним заміником або конкурентом в наданні освітніх послуг зацікавленим. За даними газети «Дзеркало тижня» тільки в 2020 році на таких міжнародних освітніх

платформах, як Coursera, edX і FutureLearn зареєструвалося майже 32 мільйони нових користувачів, що у понад два рази більше, ніж 2019-го.

Загалом слід наголосити, що електронні мережі були готові до зростання своєї ролі як базового комунікатора в умовах неконтактного освітнього середовища. «Нинішня мережева технологія ... насправді працює на громадян», – пишуть Джаремі Коен та Ерік Шмідт із Google. «Ще ніколи досі стільки людей не були пов'язані активною мережею постійно» зазначають вони [6]. Їх думку продовжує Юваль Гарарі у своїй праці «Homo Deus» («Людина Божественна») підкреслюючи, що доба масштабних «мереж масової співпраці», яка спирається на писемну мову, гроші, культуру та ідеологію, поступається новій добі комп'ютерних мереж на основі кремнію, що спирається на алгоритм. Від'єднання від мережі (в нашому випадку – від постійного комунікативного освітнього процесу) означатиме смерть для якоїсь конкретної особи, адже мережа цілодобово підтримує наш емоційний, фізичний, ментальний та інтелектуальний стан [5]. Мережі Н. Фергюсон оцінює як «структури, формувати які людині властиво за її природою: починаючи від знань і різноманітних форм репрезентації, які ми використовуємо, щоб доносити ці знання до інших людей ...» [3, с. 45]. Хоча мережевий вплив відчувається в усіх видах суспільної діяльності, але для освітнього середовища його значення є виключним.

Важливим елементом університетського життя є практична підготовка, яка тісно пов'язана з дослідницькою компонентою. Сьогодні активно впроваджується віртуальна форма науково-дослідного співробітництва та здійснюється пошук нових форм взаємодії в умовах цифрового середовища для збереження постійної комунікації, вирішення спільних завдань і проблем, пошуку оптимальних рішень для всіх сторін [1].

Від початку коронакризи професорсько-викладацький склад вже призвичаївся до дистанційної форми навчання і страхи березня-2020 року про відсутність готовності до такої форми спілкування себе не виправдали. Онлайн-навчання дало змогу зрозуміти, що стандартний підхід, коли викладач або спікер начитує матеріал, а студенти його слухають, уже не працює. Адміністративні методи ще забезпечують віртуальну присутність студентів на онлайн-лекції. Проте їхню активність, залученість, зацікавленість і здатність сприймати нову інформацію викладач контролювати вже не здатен. Аби не перетворювати навчальний процес на імітацію, необхідно знаходити, а інколи навіть винаходити, і впроваджувати нові підходи до викладання матеріалу [2]. Це можуть бути заняття у форматі бізнес-ігор, групові дискусії та обговорення матеріалу, проведення опитувань під час лекції, залучення гостей спікерів з індустрії, активне використання контенту з YouTube, live demo для наочної демонстрації практики тощо.

Повноцінне віддалене навчання неможливе без спеціальних інструментів для нього. Таких як Moodle, Google Classroom, Zoom, Google Suite/Docs, інші

платформи для веб-конференцій, створення тестів і завдань, сервіси для ведення блогів тощо. В ідеалі, в кожного закладу освіти має бути доступ до LMS (Learning Management System). Це системи, які дозволяють студентів та викладачу спілкуватися, виконувати і перевіряти завдання, контролювати відвідуваність, організувати семестровий контроль і атестацію, тощо.

«Нова реальність» обумовила формування потреби навчатися. Причому, це стосується всіх – викладачі акцентують увагу на технічному та методичному самовдосконаленні, студенти навчаються дистанційно формувати певні компетентності.

Для особистості, яка працює в мережевому середовищі (а ми всі є складовою якоїсь мережі) важливим є рівномірний та збалансований розподіл свого ресурсу – широке поняття, що може охоплювати енергійність, цілеспрямованість, високу мотивацію до роботи, відмінне самопочуття та навіть нормальне коливання настрою. На протигагу позитивним проявам власного ресурсу може бути представлено багато негативних, що відіграють дестабілізуючу функцію – втома від контактів, підвищена роздратованість, агресія, апатія, знижується бажання працювати і контактувати.

Проблема онлайн-навчання полягає ще й у тому, що студентам важче отримувати інформацію у відеоконференціях. Концентрація уваги знижена, а відсутність взаємодії ускладнює сприйняття контенту. Вигорання відчувають як ті, хто проводить онлайн-лекції, так і ті, хто слухає їх. Колись під час аудиторних занять лектор мав монополію на увагу аудиторії, й так чи інакше студенти слухали викладача, незалежно від якості контенту, харизми чи ораторських здібностей.

2018 року газета Times опитала 200 лідерів різних університетів, і всі вони вважали, що онлайн-навчання ніколи не зможе замінити очну форму і перебування в реальному університеті.

Для багатьох студентів цінність університетської освіти не лише в отриманні кваліфікації. Майже 60% нещодавно опитаних студентів та випускників відповіли, що університетське життя допомогло їм у соціальному плані, вони стали більш незалежними і впевненими у собі, навчилися працювати в команді і розподіляти свій час.

Одним із найбільш суттєвих негативних наслідків дистанційного навчання під час пандемії слід вважати поглиблення наявних нерівностей між здобувачами вищої освіти. І це не лише українська проблема. Згідно з дослідженням освітніх нерівностей у Європі й фізичного закриття навчальних закладів під час COVID-19, у 40 % студентів є обмежені можливості доступу до освітніх електронних мереж. Загалом студентство з бідних родин має менше доступу до цифрових навчальних ресурсів – наприклад, особистого комп'ютера або ноутбука, високошвидкісного інтернету, а також до комфортного середовища для навчання, зокрема власної кімнати або столу, тихого особистого простору, підтримки батьків. В Україні доступ до інтернету,

особливо у селах і малих містах, є обмеженим, що могло значно вплинути на посилення освітніх нерівностей. Це чітко відстежується і на прикладі студентів Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка.

Перехід на дистанційну освіту під час пандемії може мати довгостроковий вплив на освітні результати, особливо серед вразливих груп населення. Централізований облік відвідування навчання під час карантину не відбувся, а через розмаїття форм і методів дистанційного навчання, способів його організації у різних закладах освіти зібрати точну інформацію про те, яка частка здобувачів вищої освіти випала з освітнього процесу, неможливо.

Також поки складно сказати, як карантин вплинув на навчальні результати.

Викладачі відмічають неможливість індивідуального консультування студентів, збільшення часу на листування зі студентами, оскільки онлайн-курси передбачають більш детальний опис домашнього завдання, ніж зазвичай в аудиторії.

Викладачі вказують на оновлену роль вчителя, що стає наставником-консультантом, який координує процес навчання, постійно вдосконалюючи власні курси та навички [4].

Суттєвого перегляду в таких умовах вимагає постать викладача-лектора. У онлайн-світі ця монополія лектора зникає. пандемія зумовила необхідність застосування найбільшої та найшвидшої трансформації педагогічної діяльності і методики оцінювання, яка коли-небудь спостерігалась у сучасних університетах. Це призвело до збільшення навантаження на науково-педагогічних працівників та вимагало від колег об'єднання власних зусиль, включаючи навчання програмному забезпеченню та спільної практичної діяльності.

Коригування оцінювання в найкоротші терміни спричинило великі труднощі, особливо у сферах із специфічними вимогами до акредитації, а організація іспитів он-лайн стала перевіркою дисциплінованості, чіткості та ретельності. Поєднання роботи вдома та контролю над виконанням домашніх завдань з іншими побутовими обов'язками розмило межі між роботою та домашніми справами і призвело до збільшення тривалості робочих годин та більшого навантаження. Тому потрібна онлайн-трансформація викладача у відеоблогера, подкастера та контент-мейкера для залучення і втримання аудиторії. Слід погодитися з твердженням Є. Сакало, що поняття «лектор» стає застарілим. Сприйняття матеріалу і загалом процес навчання відбуваються набагато ефективніше, коли викладач надає персоналізовану підтримку студентам, використовує зворотний зв'язок та індивідуальне скеровування [2]. Внаслідок змін, пов'язаних з формуванням неконтактного освітнього середовища, викладач трансформується в ментора, який, користаючись усіма наявними та доцільними засобами, і допомагає максимально комфортно та ефективно засвоїти матеріал. І для цього необхідна відповідна підготовка та

постійні затрати часу, волі та коштів – є потреба у вдосконаленні, розвитку та самоосвіті. Навіть поведінка перед камерою має свою роль. В цьому плані варто згадувати про емоційний інтелект – уміння усвідомлювати і керувати своїми емоціями, виражати та контролювати їх, розуміти почуття інших людей (що й відрізняє нас від машин) і співпереживати іншим [2]. В умовах «нової нормальності» корисно і доречно виявляти емпатію, тобто розуміти почуття інших людей.

Онлайнова комунікація вимагає асертивності. Це можливість і вміння кожного з нас знати свої кордони: фізичні, моральні, емоційні; визначати, в якій зоні нам комфортно. Асертивність – це також про вміння обстоювати свою точку зору, не порушуючи кордонів іншої людини, здатність сприймати критику і вміння сказати «ні» або «так». Студентам загалом стало легше спілкуватися з викладачами. Наприклад, раніше студенти дуже рідко могли «турбувати» лекторів в позаробочий час або вихідні. Тепер це стало більш прийнятним. Як до цього ставляться викладачі, багато з яких страються займатися в нелекторний час дослідницькою діяльністю, інше питання. Але для частини студентів віртуальне середовище відкрило нові можливості.

Виклики неконтактного навчання повинні знайти своє застосування в системі фахових компетентностей. Адже сьогодні роботодавці шукають випускників, здатних швидко пристосовуватися до нестабільних умов суспільства, націлених на вирішення проблемних питань, а також тих, хто може вправно оперувати в мережі Інтернет.

Трендом майбутнього повинна стати наукова освіта. У нас цей термін не був дуже поширений, хтось під ним розумів тільки природничо-математичну освіту, інші вважали, що йдеться саме про освіту, яка готує до наукової діяльності. Насправді ж, наукова освіта – це освітній процес, який має сформувати в людини науковий стиль мислення. Завдяки тому, що ви опановуєте наукові методи й досвід людства, потім, коли ви щось робите, ви ці методи можете застосовувати. Наприклад, якщо ви хочете ухвалити якусь рішення, ви маєте знати, як шукати дані і як будувати на них своє рішення.

Сьогодні ще більш актуальними є прогнози Європейської комісії щодо обов'язковості наукової освіти в навчанні впродовж життя людини заради відповідального громадянства. Завдяки такому навчанню можна буде уникнути низки глобальних загроз, які сьогодні ще не знайшли достатньої уваги суспільства – екологія, проблеми кліматичних змін, демографія, організація повноцінного відпочинку, проблеми сортування та утилізації сміття, проблеми війни і миру тощо.

Висновки. Безумовно, що пандемія є глобальним проблемним явищем. В освітянському середовищі правильним буде позиціонування її як можливість для розвитку. Завдяки їй студенти та викладачі познайомились на освоїли багато інструментів для електронної комунікації та дистанційного навчання. Ймовірно, що такий варіант отримання освітніх послуг стане обов'язковим або

важливим складником підготовки повноцінного фахівця за відповідним напрямком. Це означає радикальну зміну методик, дидактичних і психологічних моделей викладання, становлення і розвиток цифрової педагогіки. Це грандіозний виклик для вищої освіти, який сьогодні до кінця не усвідомлюється, про що свідчать переможні реляції деяких університетів про успішний перехід на дистанційний і змішаний формати навчання та вирішення всіх пов'язаних із цим проблем. Інше питання, наскільки вмотивовані та підготовлені до такого навчання основні його учасники. Ймовірно слід бути готовими до зменшення «живого» та безпосереднього спілкування. Експерти прогнозують девальвацію університетської системи освіти з акцентуацією на затребуваності короткотермінових спеціалізованих онлайн-курсів. Постковідні часи сформуєть оновлену систему практичної підготовки здобувача вищої освіти. Студенти тренують концентрацію, а викладачі – креативний підхід до освітнього процесу та використання технологій. Ми опановуємо абсолютно нові методи, до яких наближалися б, можливо, ще десятиліття.

Список використаних джерел

1. В. Бакіров, М. Агарков. Як оцінюють майбутнє університетів міжнародні експерти. Дзеркало тижня. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/pandemija-mozhe-nazavzhdizminiti-vishchuosvitu.html>
2. Сакало Є. Уроки цифрової освіти. Дзеркало тижня. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/uroki-tsifrovoji-osviti.html>
3. Фергюсон Н. Площі та мережі. Соціальні зв'язки від масонів до фейсбуку / пер. З англ. Катерина Діса. К. : Наш формат, 2018. 552 с.
4. Berezhna S., Prokopenko I. Higher Education Institutions in Ukraine during the Coronavirus, or COVID-19, Outbreak: New Challenges vs New Opportunities. Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala. 2020. Vol. 12, Is. 1 Sup. 2. P. 130-135.
5. Harari Y. Homo Deus: A Brief History of Tomorrow. Random House, 2017. 528 p.
6. Schmidt E. and Cohen J. New Digital age : Transforming Nations, Businesses, and Our Lives. New York: Vintage Books, 2014. 352 p.